

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LIX (2)

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LIX (2)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LIX

No. 2

Editor in chief:
Dragana Radojičić

International editorial board:
Radost Ivanova, Elephterios Alexakis, Peter Slavkovsky, Karl Kaser,
Gabriela Kilianova, Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova

Editorial board:
Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Ljiljana Gavrilović,
Aleksandra Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei

The reviewers:
Vojislav Stanovčić, Ana Luleva, Rastja Stolična, Jovanka Radić, Snežana Petrović,
Miroslava Malešević, Miroslava Lukić Krstanović, Larisa Čović, Mladena Prelić,
Biljana Sikimić, Milena Benovska, Marina Simić, Petko Hristov, Aleksandar
Palavestra, Ljubinko Radenković

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at
meeting of the Department of Social Sciences SASA, October 2011

BELGRADE 2011

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LIX

свеска 2

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Међународни уређивачки одбор:

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски, Карл Касер,
Габриела Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник,
Марина Мартинова

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Љиљана Гавриловић,
Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи

Рецензентски тим:

Војислав Становчић, Ана Лулева, Растја Столична, Јованка Радић, Снежана
Петровић, Мирослава Малешевић, Мирослава Лукић Крстановић, Лариса Човић,
Младена Прелић, Биљана Сикимић, Милена Беновска, Марина Симић, Петко
Христов, Александар Палавестра, Љубинко Раденковић

Секретар уредништва:

Марија Ћокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној октобра 2011. године,
на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2011.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент:
академик Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод на енглески:
Јелена Чворовић
Маша Матијашевић
Љиљана Обренић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете и науке Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у:
DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс);
Ulrich's Periodicals Directory.
The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access
Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Годишње
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS. SR-ID 15882242

Садржај Summary

Јадранка Ђорђевић Црнобрња, <i>Тестаментално наслеђивање – само правна осмоза?</i>	7
Jadranka Đorđević Crnobrnja, <i>Testamental Inheritance – Just a Legal Osmosis?</i>	18
Jelena Čvorović, <i>Juvenile Marriages, Child Brides and Infant Mortality Among Gypsies in Serbia</i>	27
Јелена Чворовић, <i>Јувенилни бракови, децје невесте и смртност деце код српских Рома</i>	39
Annemarie Sorescu-Marinković, <i>Imagining the Past, Creating Identity: the Case of the Bayash</i>	45
Анамарија Сореску-Маринковић, <i>Бањаши – измишљање прошлости, стварање идентитета</i>	56
Maria Koumarianou, <i>'Nahni wa xfendik' (We and the Others): Negotiation of Multiple Identities in the Maronite Community of Cyprus</i>	61
Марија Кумаријану, <i>Ми и други: Преговори вишеструких идентитета у маронитској заједници на Кипру</i>	75
Сања Златановић, <i>Дискурзивно обликовање других: српска заједница југоисточног Косова у послератном контексту</i>	77
Sanja Zlatanović, <i>Discursive Construction of Others: The Serbian Community in Southeast Kosovo in the Post-War Context</i>	88
Срђан Радовић, <i>Политике и контраполитике идентитета и простора: случајеви са београдских улица након 2000. године</i>	99
Srdan Radović, <i>Politics and Counter-Politics of Identity and Space: Several Cases from Belgrade's Streets in the 2000s</i>	112
Маријана Митровић, <i>'Неподношљива лакоћа' (субверзије) национализма: естрадна тела у постсоцијалистичкој Србији</i>	125
Marijana Mitrović, <i>The 'Unbearable Lightness' (of the Subversion) of Nationalism: Bodies on Estrada in Post-Socialist Serbia</i>	137
Весна Трифуновић, <i>Постсоцијалистичка трансформација и нови облици идентификације у друштву Србије</i>	149
Vesna Trifunović, <i>Post-Socialist Transformation and New Forms of Identification in the Serbian Society</i>	160
Милина Ивановић-Баришић, <i>Сведочанство времена – афоризам</i>	171
Milina Ivanović-Barišić, <i>Testimony of the Time – Aforism</i>	180

Марија Копривица Лелићанин, Александра Шуваковић, <i>Језичке појаве у асиметричној институцијској интеракцији – случај Кол центра</i>	189
Marija Koprivica Lelićanin, Aleksandra Šuvaković, <i>Linguistic Aspects in Asymmetrical Institutional Interaction – Call Center Case</i>	198
Ивица Тодоровић, Жељинска ала. Резултати нових истраживања народних митолошких представа Жупе	207
Ivica Todorović, <i>Ala from Zeljin. Results of the Recent Research of Folk Mythology in Zupa</i>	219
Goran Štrkalj, <i>Darwinian Medicine and 'Race': a Note on Education</i>	231
Горан Штркаљ, <i>Дарвинистичка медицина и 'раса': напомена о образовању</i>	237
Бранко Ћупурдија, Миле Недељковић као истраживач друштвених, културних и етничких питања	239
Branko Ćupurdija, <i>Mile Nedeljković as a Social, Cultural and Ethnic Issues Researcher</i>	247
Хроника Cronicle	
Александра Павићевић, <i>Хроника научног скупа Етнолошко-антрополошког друштва Србије, Гуча 1–2. октобар 2010.</i>	255
Научна критика и полемика Discussion and Polemics	
Соња Жакула, <i>Употреба појма „култура“ у студијама савремене српске културне политике</i>	257
Александра Павићевић, <i>Смрт, сузе, смех и моћ</i>	261
Милош Луковић, Marcin Lubaś, <i>Różnowiercy. Współistnienie międzyreligijne w zachodniomacedońskiej wsi. Studium z zakresu antropologii społeczno-kulturowej</i>	264

Весна Трифуновић

Етнографски институт САНУ, Београд
vesnita@eunet.rs

Постсоцијалистичка трансформација и нови облици идентификације у друштву Србије*

Постсоцијалистичка трансформација у Србији је, као носилац многобројних и разноврсних промена и новина, утицала и на појаву посебних категорија губитника и добитника транзиције. Параметри на основу којих су ове категорије препознате пружају могућност идентификације припадника овог друштва са једном од њих. У овом раду се представљају аналитички појмови који су погодни за разматрање дате идентификације, као и проблеми који се том приликом могу јавити, а који указују на комплексност овог феномена. Категорије губитника и добитника транзиције постоје онолико дуго колико траје и сам процес друштвене трансформације, што значи да су ефемерне. Ипак, то не значи и да су ирелевантне, с обзиром на то да представљају свест о себи, као и о другоме, у једном временском периоду који карактеришу важна социјална, економска, политичка и културна превирања.

Кључне речи:

идентитет,
идентификација,
транзиција,
губитници,
добитници

Увод

Процес постсоцијалистичке трансформације представља специфично време кризе, када „немирно стање потреса све постојеће вредности и принципе, и разара установљене шеме живота, а да још није у стању да успостави нове. Трагање за идентитетом подразумева тада одговор на питање: какав је стварни однос између индивидуе и друштва као целине“ (Golubović 1999). У складу са наведеним, овај процес се манифестује и у појави до тада непознатих облика идентификације, који конструишу нове социјалне односе,

*Овај рад је резултат истраживања на пројекту бр. 177026: *Културно наслеђе и идентитет*, који у целости финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

схватања и перцепције, а за шта губитници и добитници транзиције представљају добар пример. Наиме, током датог процеса¹ јавио се потпуно нов облик друштвене евалуације, који је оцењивао припаднике овог друштва као губитнике и добитнике тих специфичних социјалних услова и околности. Постсоцијалистичка трансформација се од својих зачетака па до данас одвијала тако да је поменута друштвена евалуација произвела представу о две константне категорије губитника и добитника транзиције, у које су, у зависности од социјалних, политичких и економских прилика, доспевали различити друштвени слојеви и појединци. Бити губитник или добитник транзиције, најгрубље речено, значи (не)сналажење у процесу општих друштвених промена и имплицира, на првом месту, економски успех и/или успон у друштвеном статусу, односно – економску и/или статусну деградацију. Постоје, дакле, јасни параметри за препознавање губитника и добитника процеса транзиције, који су утицали на формирање представе о њима као о посебним категоријама и који омогућавају идентификацију са једном од њих.

Намера ми је да у овом раду упутим на адекватне аналитичке концепте за разматрање питања идентификације са губитницима и добитницима транзиције, као и да истакнем неке проблеме који се могу јавити том приликом. Тиме би се начинио и осврт на значајан аспект са којег се у овом друштву промишља и сагледава феномен губитника и добитника транзиције, а који се односи на личну позицију, односно на саморазумевање по датом питању. Може се рећи да овако формулисан проблем добрим делом упућује на идентитет као битан аналитички појам за разматрање овог феномена, нарочито уколико сâм тај појам схватимо на следеће начине: као свест јединке о њеним карактеристичним својствима, коју она нема сама по себи, него ју стиче кроз друштвене и културне процесе (Прелић 2008, 25); ако имамо у виду да се он често формира по опозиционом принципу, када се својства индивидуе или одређене групе дефинишу у односу на својства друге индивидуе или групе (Dundes 1993, 7); и прихватимо ли да је субјективитет конструкција у којој, поред самоидентификације, подједнако учествује и идентификација коју врши друштвена средина (Mead 2003).

Алтернативе аналитичкој категорији идентитета

Појам идентитета испољава се кроз разноврсне облике, нивое и значења, па уопштено говорећи, постоје три доминантна нивоа на којима као важан фигурира оперативни концепт, а то су појединац, група и друштво (Halpern 2009). У том смислу издвојили су се и различити аспекти са којих се разматра проблем идентитета, као што су филозофски, психолошки,

¹ Под процесом постсоцијалистичке трансформације српског друштва подразумевам два сукцесивна периода, од којих је један познат као тзв. прва транзиција или блокирана трансформација (1989–2000), а други – као тзв. права транзиција или закаснела трансформација (2000 –). (в. Kovačević 2006, Lazić *et al.* 2004)

социолошки или антрополошки, од којих је сваки „понудио“ сопствено одређење, схватање и дефиницију датог појма, и ставио нагласак на индивидуу или колектив. Уколико овоме додамо још и супротстављање теоријских поставки из којих су се развили многобројни приступи, суочићемо се са веома амбивалентним значењима идентитета, што онемогућава прихватање једне дефиниције која би на задовољавајући начин одредила овај појам као аналитичку категорију.

Тако се једна од најбитнијих дистинкција између психолошког и социолошког приступа односи на питање да ли идентитет треба разумети као иманентан и постојан у променама, или пак као приписан и обликован у складу са променама и околностима. За разлику од психолога предвођених Ериксеном, који нагињу првом одређењу, социолози идентитет пре посматрају као производ интеракције између индивидуе и друштва, у коме *сопство* више није чврст, дат ентитет, већ процес, констатнтно креиран и ре-креиран у свакој социјалној ситуацији у којој се појединац нађе (Gleason 1983, 918). Недоумице овог типа, вишезначност и парадокси идентитета (Đurić 2010, Mark 2009), као и контрадикторни теоријски терет који он носи, навели су неке ауторе чак и на сумњу у његову аналитичку вредност и потенцијал:

„Заговарамо да идентитет претендује да значи или превише (у свом „тврдом“ значењу) или премало (у „меким“ значењу²), или пак ништа (услед своје компликоване двосмислености). Узимамо у обзир концептуални и теоријски посао који идентитет треба да одради и сугеришемо да се тај посао може одрадити боље помоћу других термина, мање двосмислених и неоптерећених банализованим конотацијама идентитета. Сматрамо да нас преовлађујуће конструктивистичко становиште идентитета – покушај да се појам „омекша“ и ослободи оптужби за есенцијализам тврђењем да је идентитет конструкт, флуидан и многострук – оставља без оправдања да уопште говоримо о идентитету и да је недовољно опремљено за испитивање „тврде“ динамике и есенцијалистичких тврдњи савремених политика идентитета...Ако је идентитет свугде, онда је нигде.“ (Braubaker *et al.* 2000).

Проблематичност коју ови аутори приписују идентитету своди се, дакле, на покушаје операционализовања самог овог појма и његовог прихватања као аналитичке категорије, што сматрају немогућим услед широких, различитих и супротстављених значења која му се придају. На рачун општеприхваћеног, конструктивистичког виђења идентитета, они упућују критику да је овај приступ у свом инсистирању на флуидности, многострукости и растегљивости учинио дати појам толико еластичним да га

² Под „тврдим“ (*hard*) и „меким“ (*soft*) одређењем идентитета Бробејкер и Купер подразумевају два супротстављена приступа, од којих први истиче фундаменталну и постојану истоветност, док други одбацује схватање о базичној истоветности. Ови приступи идентитету познати су још као есенцијалистички и конструктивистички.

је лишио могућности коришћења у сврхе озбиљног аналитичког рада (Braubaker *et al.* 2000, 11). Овакав ток мисли радије усмерава пажњу на друге појмове, који означавају комплексне процесе и факторе, иначе препознате као чиниоце који учествују у образовању идентитета, и групише их у три скупине: идентификација и категоризација, саморазумевање и социјално позиционирање и, на крају, повезаност, сличност и заједништво. Наведене скупине сачињавају, заправо, битни процеси у социјалном животу, који су присутни и одвијају се у свакодневним и најразличитијим ситуацијама. Не улазећи у дубљу расправу о оправданости потискивања аналитичке категорије идентитета у корист ових концепата, сматрам да се они у овом случају показују као конкретни и веома погодни за разматрање проблема сврставања у категорије губитника и добитника транзиције.³

Сам појам *идентификација* позива најпре на утврђивање вршиоца овога процеса. У том смислу се може односити на појединца који се самоидентификује кроз сопствену карактеризацију, постављањем себе у односу на друге или у одговарајућу категорију, а укључује и идентификацију од стране другог. Начин на који појединац идентификује себе, или на који га други идентификују, у великој мери варира у зависности од контекста, и битно је нагласити да се ова два облика идентификације не морају нужно преклапати (Braubaker *et al.* 2000, 14). Посматрано у појмовима губитника и добитника транзиције, то значи да појединац који се идентификује са, на пример, губитницима не мора на исти начин бити обележен и од стране своје околине. За овај проблем је, иначе, битан и посебан облик идентификације, који све више добија на значају у модерном добу, а познат је као категоризацијски⁴ и подразумева припадање или смештање у одређену категорију на основу одговарајућих карактеристика и обележја, као што су род, сексуална оријентација, етничитет, итд. (Braubaker *et al.* 2000, 15). Кроз ове аналитичке појмове стиче се, дакле, увид у то која обележја и карактеристике наводе појединца да се самоидентификује, или да буде идентификован као губитник или добитник транзиције, односно – да буде (само)смештен у једну од ове две категорије, што директно упућује и на њихове опште друштвене концептуализације.

Саморазумевање се односи на мишљење појединца о себи, својој друштвеној позицији и начину сопственог деловања у зависности од свега тога. То је когнитивно и емотивно опажање себе и свог друштвеног света (Braubaker *et al.* 2000, 17). Саморазумевање, у овом смислу, не односи се на хомоген и дат ентитет, већ може имати различите облике у зависности од

³ У овом раду ћу се, пре свега, фокусирати на концепте идентификације и саморазумевања, с обзиром на то да ме интересује, као што сам већ поменула, посебан аспект са којег се посматра феномен губитника и добитника транзиције, а који укључује позицију појединца и његово самоперципирање у оквирима ових категорија.

⁴ Други облик идентификације јесте релациони, и он подразумева позиционирање појединца унутар мреже различитих односа, који могу бити сроднички, пословни, пријатељски, итд. В. Braubaker *et al.* 2000.

различитих фактора и друштвених процеса. Стога је важно посматрати га у међусобној вези са друштвеним позиционирањем и нагласити културну специфичност, а не универзалну форму. Могуће је, такође, приметити да су саморазумевање и самоидентификација прилично блиски појмови. Разлика коју Бробејкер и Купер наводе у вези са овим јесте та што саморазумевање може бити прећутно, док самоидентификација захтева одређени степен експлицитне, дискурзивне артикулације (Braubaker *et al.* 2000, 18). Ово је, заправо, самореферентни термин који имплицира субјективност и променљивост, што му се приписује као „слабост“ у одмењивању концепта идентитета, који је често повезиван са трајањем и објективношћу. У овом случају, концепт саморазумевања је ипак адекватан и применљив, будући да су категорије губитника и добитника транзиције – ефемерне, односно, да су препознате искључиво у временском периоду опште друштвене трансформације, и да се кроз њих у различитом тренутку тока те трансформације могу самоевалуирати различити појединци.

Без обзира на аналитичку адекватност и вредност концепата самоидентификације, идентификације и самопоимања за питање сврставања у губитнике и добитнике транзиције, међу њима у овом случају постоје специфични односи, који (само)перцепцију појединца у складу са датим категоријама чине доста сложенем и упућују на одређене проблеме који се јављају. Услед недостатка могућности за детаљније разматрање тих проблема, овом приликом, само ћу се укратко осврнути на њих.

Проблеми идентификације са губитницима и добитницима транзиције

Може се рећи да идентификација губитника и добитника транзиције укључује два различита, али међусобно повезана нивоа: први је могуће означити као објективни (научни), на коме се кроз ове категорије посматрају друштвени слојеви или чак професије, док се други може одредити као индивидуални. Социолошка истраживања су, тако, показала да је део добитника у периоду блокиране трансформације долазио из редова политичке номенклатуре, оних који конвертују политички у економски капитал, и који на тај начин постају предузетници. Губитници су, с друге стране, у датом периоду припадали средњем слоју градског становништва, и то су претежно службеници, стручњаци у државним предузећима, ситни привредници, али и припадници нижег слоја, попут радника, незапослених и пензионера. Током закаснеле трансформације, међутим, системске промене доприносе побољшању стандарда урбаног средњег слоја, али, с друге стране, погађају сиромашније и ниже слојеве друштва, као и многе запослене раднике и техничаре у фабрикама и производним предузећима (Lazić *et al.* 2004, 2006, 2008).

Овде је најпре реч о објективним параметрима који утичу на идентификацију одређеног друштвеног слоја са губитницима или добитницима транзиције. С друге стране, иако статистике показују да је, на

пример, стандард урбаног средњег слоја побољшан у периоду закаснеле трансформације, сâм припадник тога слоја не мора се нужно идентификовати са добитницима транзиције, и из неког разлога може себе сматрати неутралним, или чак губитником по питању стандарда. Тиме долазимо до другог нивоа идентификације, који је означен као индивидуални и који, као субјективан, зависи од личне перцепције, као и од одговарајућег система вредности који појединац подржава. Другим речима, на овом нивоу су самоидентификација, идентификација коју врши околина и самопоимање значајно условљени поменутим објективним параметрима, али и постојећим вредносним системима (Koković *et al.* 2004) и стилизовима мишљења (Antonijević 2009, 268) у нашем друштву.

Појам *идентификација* се у општој употреби најчешће односи на присвајање једног или више идентитета, и на приврженост њима. Сам процес отпочиње означавањем и именовањем који учествују у изградњи самопоимања, а у великој мери зависи и од потврде коју пружа околина (Foote 1951, 17). Овај појам, такође, асоцира и на емотивно „стапање“ појединца са другима, које се најчешће одвија на пољу друштвених вредности и ставова (Allport 1954, 293). Питање идентификације са губитницима и добитницима транзиције може се учинити једноставнијим него што заиста јесте. Јасно је да ове категорије подразумевају одговарајући животни стандард, друштвени статус и економску (не)моћ. С обзиром на наведене параметре оправдано је претпоставити да су категорије губитника и добитника блиско повезане са класама. На овом месту, међутим, треба нарочито водити рачуна о посебним слојевима који могу бити обухваћени одређеном класом, односно – о унутаркласној сложености и фрагментацији, произашлој из опадања хомогености класа током постсоцијалистичке трансформације српског друштва (в. Lazić 1996, Lazić *et al.* 2004, 2008).

Чињеница да се међу губитнике и добитнике транзиције могу сврстати најразличитији друштвени слојеви упућује на то да њих можемо наћи и у оквиру различитих класа, а што даље значи да су ове категорије прилично хетерогене. Често, наиме, имамо прилику да у штампи читамо о високообразованим појединцима без запослења, са радним местом које је далеко испод њихових квалификација, или пак са незадовољавајућим финансијским вредновањем рада у струци. Овде, дакле, имамо случај да високообразована особа, услед економске деградације, дели животни стандард и економске могућности са, рецимо, радницима средњег образовања. Да проблем буде још замршенији, ни особе средњег или чак нижег образовања не морају нужно бити сврстане у губитнике, будући да се могу појавити и као успешни предузетници.⁵

⁵ Ова појава је широко препозната у друштву Србије, и као тема је, између осталог, обрађивана више пута у творевинама популарне културе као што су домаће телевизијске серије. Овом приликом наводим цитат једног од учесника форума Б92 из јула 2010. године, који потврђује њену присутност на оба нивоа: „Seca li se neko serije „Gore – Dole“? Emitovala se pre 15 godina (...) U jednoj epizodi svršeni molekularni biolog (glumi ga Nikola

У наведене категорије, према томе, спадају особе различитих струка, с тим што је фактор образовања најваријабилнији, будући да појединац може да „изађе“ из своје струке и друштвеног слоја и окуша се у некој другој делатности, док ће га ниво његовог образовања увек пратити, као што наведени пример показује. Овде свакако треба посебно поменути и старосну диференцираност, која се протеже од свршеног студента до особе која је практично пред пензијом.⁶ Овако хетерогене категорије губитника и добитника транзиције свакако у себи обједињују различите вредносне системе и ставове, као битне референтне оквире за мишљење и деловање, што идентификацију са њима може чинити веома проблематичном. Оваква разноврсност је уједно и један од извора тензија које могу избити између самопоимања, самоидентификације и идентификације коју врши околина.

Поред тога, такав извор свакако представљају и вредносне импликације које су садржане у самим третираним појмовима. Тако *губитник* у когнитивној свести носи негативан предзнак и алудира на неуспех, неумешност, неспособност, за разлику од *добитника*, за кога се управо везују супротне, позитивне карактеристике. Чињеница да се дати концепти овде односе, пре свега, на сферу друштвеног успеха значајно утиче на сâм процес идентификације, као и на појединца који се опажа као губитник или добитник, услед чега се могу јавити одступања између самопоимања и самоидентификације. Као што је већ назначено, самопоимање је углавном прећутно и лично, док је самоидентификација експлицитна и може се посматрати као слика коју појединац жели да о себи формира у друштву. То може значити да се он неће јавно изјаснити и идентификовати као губитник, упркос томе што се интимно можда перципира управо на такав начин. Појашњење овога можемо наћи у оквирима које је понудио Гофман, а по коме је „друштво организовано на начелу да сваки појединац који поседује одређена друштвена обележја има морално право да очекује да ће га други вредновати и понашати се према њему на одговарајући начин“ (Gofman 2000, 26). С тим у вези је тенденција појединца да околини понуди идеализовани утисак, када тежи да у себе укључи озваничено прихваћене друштвене вредности (ibid, 48). Како у већини друштава постоји идеализовање виших статуса, као и аспирација припадника нижих слојева да пређу у више, овде је на снази жеља за позицијом која би била што ближа узвишеном центру општих друштвених вредности (ibid, 49).

Kojo) dolazi u dragstor da trazi posao. Docekuje ga nepismeni gazda sa ustima punih hrane sa ftrtljem kilograma zлата око vrata, пита колико може терета да подigne i kad je cuo o njegovim kvalifikacijama kaze: „moli... moliku...moli kulov za posao“. „Ovu seriju mora da je napisao Nostradamus za zivota.“ http://www6.b92.net/biz/komentari.php?nav_id=447068

⁶ Као губитнике и добитнике транзиције посматрам првенствено особе које су способне да саме привређују и остваре самосталност, односно – оне које имају, такорећи, активан однос према постојећим друштвеним околностима, директно се суочавајући са проблемом налажења запослења, деградацијом струке, или могућношћу професионалног и(или) економског напредовања. Стога изостављам млађе нараштаје, пензионисане и друге, што ни у ком случају не значи да те категорије становништва нису погођене датим процесом.

Овде, међутим, посебно треба водити рачуна о различитим вредносним системима и системима мишљења који су тесно повезани са проблемом концептуализације губитника и добитника транзиције у овом друштву. Они нарочито долазе до изражаја кроз друштвене типизације (Klapp 1962), које носе најразличитије вредносне импликације, и од којих се позитивне не односе искључиво на добитнике, нити пак негативне важе само за губитнике. *Тајкун, контроверзни бизнисмен и криминалац* јесу свакако добри показатељи и примери тога, као негативни појмови који се понекад везују за добитнике транзиције, а који су произашли из самог друштвеног контекста и услова одвијања транзиционог процеса. У складу са тиме, могу се јавити случајеви у којима се нарочито истиче морална проблематичност добитника транзиције и када губитник не мора нужно носити негативан предзнак.⁷ У оваквим се случајевима друштвени статус, посматран кроз параметар угледа, не мора нужно преклапати са економском моћи. Овим се потврђује да губитници и добитници транзиције бивају и наметнуте категорије, односно, идентификације и типизације које средина некада врши независно од воље појединца, а које се формирају унутар различитих дискурса.

Везано за хетерогеност категорија губитника и добитника, као и за поменуте разноврсне вредносне импликације које им се приписују, овде се посебно издвајају друштвена поређења као механизми конструисања представа о себи, а која се одвијају на међугрупном, унутаргрупном и унутарпојединачном нивоу (Martino 2009, 59). То значи да се губитници и добитници транзиције не евалуирају искључиво на основу међугрупних поређења, када се припадник једне од ових категорија упоређује са једном или више особа које се могу сврстати у супротну категорију. Штавише, унутаргрупни ниво компарације, на коме се појединац посматра у односу на остале припаднике исте категорије, овде се указује као подједнако важан услед поменуте разноврсности коју налазимо унутар ових категорија. Тако је, на пример, и негативне и позитивне типизације могуће наћи унутар било које од ових категорија. У свему томе не треба занемарити ни унутарпојединачни ниво, на коме се појединац пореди са оним што је био у прошлости, или са оним што може бити у будућности. Овај ниво сведочи о самоперцепцији у временској димензији и пружа могућност компарације између два различита транзицијска периода на индивидуалном нивоу, док у исто време игра значајну улогу у процесу самопоимања. Вредносне импликације које категорије губитника и добитника носе у себи и њихова повезаност са

⁷ Проучавање представа о губитницима и добитницима транзиције, какве постоје у популарној култури, показало је да се они који спадају у ове категорије не сагледавају искључиво у економском „кључу“, већ у целини која обухвата и професионални и приватни живот, што значи да су у складу са тим параметрима и вредновани. Тиме се потврђује постојање знатно сложеније слике о губитницима и добитницима транзиције од оне која у обзир узима искључиво економске параметре. Видети типизације губитника и добитника које су се искристалисале у домаћим ТВ серијама: Trifunović 2009.

параметрима друштвеног успеха, битно, пак, одређују мотиве који усмеравају организацију представа о себи.

Такав је, рецимо, мотив сопственог вредновања, који одговара жељи појединца да успостави и одржи позитивну слику о себи. Социјални психолози, наиме, сматрају да ће у некој ситуацији појединац који сазна да је његов успех осредњи, одабрати да се пореди са другим особама које су мање успешне од њега (Martino 2009, 55). Следећи мотив, самопроверавање, подразумева настојање да се одржи релативно стабилна и кохерентна слика о себи, и то бирањем, тумачењем и фаворизовањем информација које потврђују свест о себи. Појединци, наиме, радо селективно користе информације које су у складу са оним што они већ мисле о себи у датом времену и одређеним ситуацијама. Тако могу тежити потцењивању кредибилитета особе која им узвраћа слику супротну њиховим представама (ibid), што се може одразити на негативну типизацију добитника транзиције кроз, на пример, тип *криминалца*.⁸ С друге стране, појединце води и мотив сопственог процењивања, који одговара жељи да се формира и тачно, на неки начин објективно сазнање о себи. Оно ипак није потпуно, и често се може наћи у служби потврђивања формираних представа о себи. Четврти битан мотив је лично побољшање, по коме је појединац мотивисан да побољша оно што сâм јесте – свој капацитет, способности, благостање. Том приликом се врше поређења са онима који су били у истој ситуацији, а који су потом напредовали (ibid). Узети заједно, ови мотиви се означавају као сумњиви систем третирања информација, јер у великој мери укључују манипулацију и искривљавање података. Из наведеног је јасно да они имају важан утицај на процесе самопоимања и самоидентификације, као и на одступања која се том приликом могу јавити међу њима.

Закључак

Тензије и непоклапања између самопоимања, самоидентификације и идентификације коју врши околина потврђују комплексност проблема идентификације припадника друштва Србије са губитницима и добитницима транзиције. Овакви специфични односи међу датим аналитичким појмовима могу се разумети уколико се узму у обзир управо истакнута хетерогеност ових категорија и у њих дубоко усађене вредносне импликације. Сама идентификација са губитницима или добитницима, стога, је у великој мери одређена поменути нивоима поређења и мотивима организовања представа о себи, који се, пак, врше у складу са различитим вредносним системима и системима мишљења, по свему судећи – веома битним у овом случају. На основу свега тога изводи се закључак да је лични аспект промишљања губитника и добитника транзиције, односно – саморазумевање по том питању веома сложено, и да у себи мора помирити наведене противречности и

⁸ То је свакако и у вези са друштвеним контекстом одвијања транзиције и значајном криминализацијом друштва, нарочито у периоду прве транзиције.

тензије. Начин на који ће се то вршити занимљив је правац за кретање даљег истраживања и представља посебну тему која захтева потпуно нови рад.

За сада се може констатовати да смештање у једну од наведених категорија повлачи значајан утицај на перцепцију и самоперцепцију појединца. Категорије губитника и добитника занимљиве су због тога што чине специфичан облик идентификације у одређеном периоду, какав је нпр. транзиција. У том смислу ово јесу ефемерне категорије, будући да постоје онолико дуго колико траје и сам процес друштвене трансформације. То их, међутим, не чини ирелевантним, с обзиром на то да представљају свест о себи, као и о другоме, у једном временском периоду који карактеришу важна социјална, економска, политичка и културна превирања.

Литература:

- Allport, Gordon W. 1954. *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley Pub. Co.
- Anderson, Benedikt. 1998. *Nacija: zamišljena zajednica*. Beograd: Plato.
- Antoniјевић, Dragana. 2009. „Povodom Levi-Strosovog koncepta Zaborava: Struktura poremećene komunikacije i stilovi mišljenja u tranzicijskoj Srbiji“. U: *Strukturalna antropologija danas: tematski zbornik u čast Kloda Levi-Strosa*, ur. Dragana Antoniјевић, Beograd: Etnološka biblioteka knj. 40, 246–295.
- Braubaker, Rogers, and Cooper, Frederick. 2000. “Beyond Identity”, *Theory and Society* Vol. 29, No. 1, 1–47.
- Gleason, Philip. 1983. “Identifying Identity: A Semantic History”. *The Journal of American History* Vol. 69, No. 4, 910–931.
- Golubović, Zagorka. 1999. *Ja i Drugi. Antropološka istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*. Beograd: Republika, poglavlje: Identitet kao problem, <http://www.yuorpe.com/zines/republika/arhiva/99/jaidrugi/>
- Gofman, Erving. 2000. *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*. Beograd: Geopoetika.
- Dundes, Alan. 1993. *Folklore Matters*. University of Tennessee Press.
- Đurić, Jelena. 2010. „Paradoksi identiteta“. *Filozofija i društvo* Vol. 21, No. 2, 275–292.
- Klapp, Orrin E. 1962. *Heroes, Villains and Fools: The Changing American Character*. Prentice-Hall: Englewood Cliffs.
- Koković, Dragan i Žolt, Lazar. 2004. „Društvena tranzicija i promene u sistemu vrednosti: primer Vojvodine“. *Sociološki pregled* Vol. XXXVIII, No. 1–2, 249–265.

- Kovačević, Ivan. 2006. „Tranziciona legenda o dobitnicima“. *Etnoantropološki problemi* god. 1, sv. 2, (n.s), 11–26.
- Lazić, Mladen. 1996. „Delatni potencijal društvenih grupa“. *Sociologija* Vol. XXXVIII, No. 2: 259–288.
- Lazić, Mladen i Cvejić, Slobodan. 2004. „Promene društvene strukture u Srbiji: slučaj blokirane post-socijalističke transformacije“. U: *Društvena transformacija i strategije društvenih grupa: svakodnevnica Srbije na početku trećeg milenijuma* prir. Anđelka Milić, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, 39–70.
- Lazić, Mladen i Cvejić, Slobodan. 2006. „Changes in the Recruitment Patterns of the Economic and Political Elites in Serbia“. *Sociologija* Vol. XLVIII, No. 2, 97–112.
- Lazić, Mladen i Cvejić, Slobodan. 2008. „Postsocijalistička transformacija i fragmentacija radničke klase: slučaj Srbije i Hrvatske“. U: *Društvo rizika, promene, nejednakosti i socijalni problemi u današnjoj Srbiji*, ur. Sreten Vujić, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta: 107–133.
- Mark, Edmond. 2009. „Identitetska izgradnja pojedinca“. U: *Identitet(i): pojedinac, grupa, društvo*, ur. Ketrin Halpern i Žan-Klod Ruano-Borbalan, Beograd: Clio, 41–50.
- Martino, Delfina. 2009. „JA u socijalnoj psihologiji“. U: *Identitet(i): pojedinac, grupa, društvo*, ur. Ketrin Halpern i Žan-Klod Ruano-Borbalan, Beograd: Clio: 51–60.
- Mead, George Herbert. 2003. *Um, osoba i društvo: sa stajališta socijalnog bihevorista*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Прелић, Младена. 2008. *(H)и овде, (h)и тамо: етнички идентитет Срба у Мађарској на крају XX века*. Београд: Етнографски институт САНУ, Академска издања.
- Trifunović, Vesna. 2009. „Konceptualizacija gubitnika i dobitnika tranzicije u popularnoj kulturi“. *Etnoantropološki problemi* Vol. 4, No. 1, 107–121.
- Foot, Nelson N. 1951. „Identification as the Basis for a Theory of Motivation“. *American Sociological Review* Vol. 16, No. 1, 14–21.
- Halpern, Ketrin, i Ruano-Borbalan, Žan-Klod. 2009. *Identitet(i): pojedinac, grupa, društvo*. Beograd: Clio.

Vesna Trifunovic

Institute of Ethnography SASA, Belgrade
vesnita@eunet.rs

Post-Socialist Transformation and New Forms of Identification in the Serbian Society*

Post-socialist transformation in Serbia has introduced various changes and novelties including a formation of special categories of losers and winners of transition. The parameters defining these categories allow a possibility of identification with either one within the society. This paper presents analytical terms appropriate for discussing the given identification, as well as problems associated with it, further pointing out to the complexity of this issue. The categories of losers and winners of transition are ever-lasting, accompanying a process of social transformation itself. This however does not imply they are irrelevant considering they represent a sense of self and others in time characterized by important economic, political and cultural turbulences.

Key words:

identity, identification, transition, losers, winners

Introduction

A process of post-socialist transformation is a specific time of crisis, "with unrest being present in all segments of life, ravaging all established schemes but still incapable of establishing new ones" (Golubović 1999). A search for an identity then assumes an answer to the question: what is the real nature of the relationship between an individual and the society? This process is also manifested in formation of new forms of identification, construction of new societal relations, understandings and perceptions. A good example is the emerging of new categories of losers and winners of transition. Namely, during the process of post-socialist transformation in Serbia, a new system of evaluation emerged with a primary goal to label the society members as either losers or winners of these particular societal conditions. Under the term post-socialist transformation in Serbia, I assume two subsequent

* This paper is part of research pursued under the project *Cultural Heritage and Identity* (No. 177026) financed by the Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia.

time periods, one known as the so-called first transition or blocked transformation (1989–2000) and the other as the so-called true transition or late transformation from 2000 and lasting (Kovačević 2006, Lazić et al. 2004). From the very beginning, the post-socialist transformation has been developing in ways that supported the societal evaluation to create representations about the two constant categories of losers and winners. The categories depended on variable social, political and economic conditions, placing thus different social layers and individuals within one or the other. A winner or loser of the transition implies, in simple words, a person either muddling through successfully or not coping well in the process of general societal changes, i.e., in the first place, a person's economic success and/or rise in social status, or economic plunge and status degradation. Hence, there should be clear parameters in measuring winners or losers, which have influenced the formation of the separate categories and identification with either one.

In this paper, my intention is to emphasize adequate analytical concepts to address issues of identification with the categories of transition, as well as to point out to certain problems accompanying these issues. This could allow furthermore a review about an important aspect the society is using in understanding the categories of transition: a personal position, that is, self-understanding regarding the question. Formulated in this way, the problem further points out to identity as an important analytical term for discussion, especially so if the term is understood as an awareness of individual about his/hers typical features, acquired through social and cultural processes (Прелић 2008, 25). Moreover, identity notion is frequently being formed based on the opposition principle, when the individual or group features are defined in regards to features of other individuals or groups (Dundes 1993, 7). This implies we should accept subjectivity as a construction formed by both self-identification and identification by social environment (Mead 2003).

The notion of identity is expressed through various forms, levels and meanings hence, generally speaking, there are three dominant levels wherein identity appears as an important operative concept, and these are: individual, group and society (Halpern 2009). Due to these different levels, various perspectives have been formed to discuss the problem of identity such as philosophical, psychological, sociological or anthropological perspectives. Each has offered a separate definition and understanding of the given term and each has placed an emphasis to either individuals or community. In addition, these perspectives theories are often opposed to one another hence there are many ambivalent meanings of identity disallowing so an acceptance of a single definition which would satisfy the need to define this problem as a category of analysis.

One of the most important distinctions between psychological and sociological perspectives regards the question of whether identity is to be understood as immanent and fixed or as attributed and formed in accordance with variables and circumstances. "Contrary to psychologists lead by Erikson who incline to the first definition, sociologists perceive identity as a product between an individual and his/hers society, wherein self is not firm, given entity but a process constantly being created and re-created in every social situation an individual encounters" (Gleason 1983, 918). Dilemmas of the similar type, ambiguities and *identity paradoxes*

(Đurić 2010, Mark 2009), as well as theoretical burden associated with it, have lead some authors to question identity's analytical value and potential:

We argue that the prevailing constructivist stance on identity – the attempt to “soften” the term, to acquit it of the charge of “essentialism” by stipulating that identities are constructed, fluid, and multiple-leaves us without a rationale for talking about “identities” at all and ill-equipped to examine the “hard” dynamics and essentialist claims of contemporary identity politics... If identity is everywhere, it is nowhere (Braubaker et al. 2000, 1)

Under “soft” and “hard” identity conceptions, Braubaker and Cooper (2000) assume two antagonistic approaches, the first emphasizing fundamental and solid sameness while the other rejects understanding about basic sameness- these approaches are known as essentialist and constructivist approaches. In essence, these authors question acceptance of identity as a category of analysis due to its wide ranged, opposed and antagonistic meanings. Furthermore, they criticize conceptions of identity which are usually saturated with typical qualifiers implying identity is “multiple, unstable, in flux, contingent, fragmented, constructed, negotiated, and so on”, making thus the conceptions of identity too weak to be useful in theoretical work (Braubaker et al. 2000, 11). In addition, they propose a different set of factors participating in identity formation, to be considered, grouped in three batches: identification and categorization, self-understanding and social location and lastly, connectedness, sameness and commonality. These groups are actually made of important processes in social life in everyday and various situations. I will omit a deeper analysis of justification regarding these concepts versus rejection of analytical category of identity, but will just point out that the proposed concepts appear as well defined and suitable for discussion about the categories of losers and winner in the transition. Moreover, this paper will focus on the concepts of self-identification and self-understanding since they appear as the best tool to investigate the special aspect of the losers and winners of the transition, i.e., an individual position and his/hers self-perception within these categories.

The term identification requires to specify the agents that do the identifying, and in this sense, it could be applied to an individual who is doing self-identification through one's own self categorization, locating one self thus in regards to others or into the appropriate category; or, it could imply identification by others. Ways of identification by oneself and by others may greatly vary from context to context; in addition, the two identifications do not have to overlap necessarily (Braubaker et al. 2000, 14).

Regarding losers and winners of the transition, this implies a person who, for instance, identifies with the category of losers, but does not have to be in the same way identified by his/hers own environment. Related to this problem is another specific form of identification, known as categorization: a person may identify oneself or others by membership in a class of persons sharing some categorical attributes, such as gender, sexual orientation, ethnicity, and so on. This identification is achieving ever greater importance in modern times (Braubaker et al. 2000,

14). Another form of identification is relational, assuming locatedness of an individual within a network of diverse relations, such as kin, business, friendly etc. In fact, these analytical notions allow an insight into features and characteristics leading an individual to identify oneself or to be identified as a loser or winner of the transition, that is, to be (self) placed in one or the other category, implying directly to their general social conceptualization.

Self-understanding designates a perception an individual has about oneself, one's social location, and of how one is to act depending of the first two. It is a cognitive and emotional perception a person has about of oneself and the surrounding social world ((Braubaker et al. 2000, 17). Self-understanding, in this sense does not imply a homogeneous and given entity but can take many forms depending on various factors and social processes. It is therefore important to perceive self-understanding and social locatedness in relation to each other, and to emphasize the culturally specific nature rather than universal form. Actually, two closely related terms are self-representation and self-identification. The difference is, according to Braubaker et al (2000, 18), self-understandings may be tacit, while self-identification suggest at least some degree of explicit discursive articulation. This term implies subjectivity and variability, taken as a weakness when alternating identity concept often associated with duration and objectivity. In this case, the concept of self-understanding is still adequate and applicable, given that the categories of losers and winners of the transition are ephemeral, that is, recognizable exclusively in the time period of general social transformation. Additionally, at various times during the transformation, these categories serve various individuals for self-evaluation.

Regardless of the analytical adequacy and value of the concepts of self-identification, identification and self-understanding in classifying into the categories of losers and winners, in this particular case, there are specific relations between them making self-perception of an individual considerably complex regarding the two. In this process, several problems arise but I will discuss them only briefly.

Identification of losers and winners of the transition includes two different but connected levels: one is objective (scientific) serving to perceive social levels or even professions and the other one is individual. Sociological studies have shown that the part of winners in the period of blocked transition came from political nomenclature, and they had converted political into economic capital and hence became entrepreneurs. Losers from this same period belong to middle urban classes, mostly clerks, experts in state enterprises, small scale entrepreneurs but also members of the lower classes such as workers, unemployed and pensioners. During the late transformation though, the systemic changes contributed to economic improvement of the middle urban class but not to the poor and lower classes and many other employed workers in factories and productions (Lazić et. al 2004, 2006, 2008).

On the one hand, this is about the objective measurements influencing identification of certain social class with losers and winners of the transition. On the other hand, even though statistics show for example, an improvement of the middle

urban class standard of living in the period of late transformation, a member of that particular category does not necessarily have to identify with the winners of transition and could, for one reason or another, consider him/herself neutral or loser regarding this issue. This brings us to the second level of identification designated as individual and subjective, dependable on personal perception and the according value system the individual in question holds. That is, this level includes self-identification, identification by environment and self-understanding, all conditioned by the mentioned objective measures but also the existing value systems (Kokotović et al. 2004) and styles of understanding of the society (Antonijević 2009, 268).

General usage of the term identification often assumes having one or more identities and clinging to the same. The process starts by marking and designating that participate in self-understanding building, conditioned to a large extent by a support from the environment (Foote 1951, 17). This term also implies an emotional merging of an individual with others, most often at the level of societal values and attitudes (Allport 1954, 293). The question of identification with losers or winners of the transition may appear simpler than it really is. It is clear the categories assume appropriate living standard, social status and economic power or powerlessness. Considering these measurements, we may safely assume the categories to be closely connected with classes. This is where one should pay close attention to separate levels which may be included into a certain class that is, about inter-class complexity and fragmentation, originated from homogeneity reduction during the post-socialist transformation of the Serbian society (Lazić 1996, Lazić et. al 2004, 2008).

In fact, losers and winners of the transitions could be found among diverse social levels and hence within different classes implying the categories are considerably heterogeneous. Often, media report on unemployed persons having university education, or working in low paid jobs or being inadequately valued within their occupation. So, a highly qualified person, due to economic degradation, shares living standard and economic possibilities with, for instance, workers having much less school. However, even persons having middle or even low educational levels do not have to be classified into loser category, considering the fact they could also be successful entrepreneurs. This situation is recognized in the Serbian society and was a subject of many television shows. This is a citation reflecting on the issue from a B92 forum participant, July 2010, confirming further the situation present on both levels:

Does someone remember a show called “Gore-Dole”, aired some 15 years ago...In one of the episodes, a graduated molecular biologist (played by Nikola Kojo) is looking for a job in a drugstore. He is received by the ignorant owner, his mouth full of food and golden chains around his neck. The owner asks the biologist how much weight he can lift, and upon hearing about his qualifications, the owner rejects him. This must have been written by Nostradamus. (http://www6.b92.net/biz/komentari.php?nav_id=447068).

Both categories so can include individuals of various occupations, with educational level being the most variable given that an individual can work outside his/hers profession but the level of education remains constant regardless of the employment activity, as shown by the previous forum example. Also, it is important to mention age spectrum, ranging from students to pensioners. At this point I should say that the categories include independent individuals capable of earnings, that is, persons who possess an active relationship towards the existing social conditions, facing directly job hunting, profession degradation or possibility of professional and/or economic improvement. Younger generations, pensioners and others are left out but this does not imply they are exempted from the transformation. Such heterogeneous categories of losers and winners surely merge different value systems and attitudes as important referent frameworks for understanding and acting, which all make identification a very problematic issue. This diversity is at the same time, a source of tension among self-understanding, self-identification and identification by environment.

In addition to this diversity, other sources of tension are value implications within these same terms. Hence, a loser, in cognitive awareness, carries a negative connotation implying failure, incompetence and incapability, contrary to a winner, connected with opposite positively connoted characteristics. The given concepts regard societal success, thus significantly influence the process of identification and individuals who perceive themselves as either losers or winners, allowing deviation between self-understanding and self-identification. As pointed out before, self-understanding is mostly tacit and personal while self-identification is explicit and could be seen as an image an individual wishes to form about oneself within the society. This could mean such individual will not publicly announce and identify as a loser despite perhaps he/she sees himself/herself in exact such way. An explanation of this could be found in Goffman (2000, 26), who argues a society is organized so that each individual, possessing certain societal features has a moral right to expect the others to value and behave accordingly. Moreover, an individual tends to present an ideal impression about oneself, in an attempt to participate in officially accepted societal values (ibid, 48). Since in the majority of societies there is an idealization of higher status and aspiration of the lower status people to achieve the higher status, this in fact represents a desire for position close as much as possible to the grand centre of general societal values (ibid, 49).

One should also pay a close attention to diverse value systems and understanding systems closely connected with the problem of conceptualization of losers and winners of the transition. They are especially emphasized through societal typization (Klapp 1962) of various value implications, wherein the positive ones do not refer exclusively to winners nor negative ones to losers. A tycoon, controversial businessman and criminal are surely good indicators of the previous, as negative notions sometimes associated with the transition winners, originated from the social context itself and conditions surrounding it. In accordance with this, there are cases emphasizing an inadequate moral of the winners and cases wherein a loser does not have to carry a negative connotation. In fact, studies about losers and winners of the transition presented within popular culture, show that those who belong to the cate-

gories are not always measured by economic success or failure but also in accordance with their respective professional and private lives. This points out to a lot more complex representation about losers and winners than the one taking into account economic standing solely (Trifunović 2009). In cases like this, one's social status does not have to overlap with one's economic power. This further confirms the categories of transition are also imposed categories, that is, identification and typization, formed within different discourses, which the environment sometimes creates regardless of an individual's will.

Connected to heterogeneity of the categories of losers and winners, and the already mentioned value implications, are also separate social comparisons as mechanisms of constructing images of oneself, at the levels of inter-group, intra-group and intra-individual (Martino 2009, 59). This means that losers and winners of the transition are not being evaluated exclusively based on inter-group comparisons, when a member of either category compares with one or more persons classified into the opposing category. Even more so, intra-group comparison – when a member of a wider group is being compared with the rest of the group members – emerges as equally important due to the mentioned diversity found within these categories. So, for example, it is possible to find both negative and positive typizations within these categories. In addition, there is also intra-individual level, wherein an individual compares past events and issues or what may happen in the future. This level testifies about self-perception in time and allows a possibility of comparison between the two transitional periods at the level of individual, playing at the same time, an important role in the process of self-understanding. Value implications carried by the categories of losers and winners and their connection with measurements of societal success, strongly determine motives directing organization of self-images.

For example, such is a motif of self-assessment allowing an individual to establish and maintain a positive image of one self. Social psychologists consider that an average successful individual will compare himself/herself with others who are less successful (Martino 2009, 55). The next motif, self-verification, assumes an effort to maintain a relatively stable and coherent image of oneself, by choosing, reading and favoring information confirming the image. Individuals, namely, happily and selectively use information in accordance with the previously created opinions about themselves in time and situations. Hence, they could strive to undermine a credibility of a person who strikes them back with an opposite image to their images (ibid), which could be reflected in a negative typization of the transition winners, through, for example, a type representing a criminal. This is certainly connected with a social context of transition development and important criminalization of the society, especially in the period of the first transition. On the other hand, individuals are known to undermine themselves in their efforts to objectively assess their own values. This often, is incomplete and just confirms further already formed image about oneself. Another important motif is to improve oneself, one's potentials, abilities and well being. Often, individuals then compare themselves with persons who were in the same or similar situations, and later on, made an improvement (ibid). Taken together, these motives are marked as a doubtful system of informa-

tion processing since they to a large extent, also include manipulation and distorted information. All the above point out that these motives have an important influence on to processes of self-understanding and self-identification as well as on deviation that may appear between them.

Tensions and discordance among self-understanding, self-identification and identification made by environment confirm the complexity of the problem of an individual identification with losers and winners of the transition. These specific associations among the given analytical terms could be understood if we take into account the emphasized heterogeneity of these categories and accompanying bounded value implications. Identification with one or the other category is thus determined to a great deal by the mentioned levels of comparisons and motives of organization of oneself, performing in accordance with different value and understanding systems. Based on these, a conclusion could be drawn which points out that the personal aspect in perceiving losers and winners of the transition, that is, self-understanding, is very complex having to merge together the mentioned oppositions and tensions. Ways of accomplishing all these are an interesting subject for future research and represent a separate subject requiring a new paper.

For now, I argue that positioning into one or the other categories has an important influence on perception and self-perception of an individual. The categories of losers and winners are interesting because they make a specific form of identification in a certain period, such as transition. In this sense, they are ephemeral categories since they last as long as the process of social transformation. This does not make them less relevant, considering they represent awareness about oneself, and others in a time period characterized by important social, economic, political and cultural turbulences.

References

- Allport, Gordon W. 1954. *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley Pub. Co.
- Anderson, Benedikt. 1998. *Nacija: zamišljena zajednica*. Beograd: Plato.
- Antonijević, Dragana. 2009. „Povodom Levi-Strosovog koncepta Zaborava: Struktura poremećene komunikacije i stilovi mišljenja u tranzicijskoj Srbiji“. In: *Strukturalna antropologija danas: tematski zbornik u čast Kloda Levi-Strosa*, eds. Dragana Antonijević, Beograd: Etnološka biblioteka knj. 40, 246–295.
- Braubaker, Rogers, and Cooper, Frederick. 2000. “Beyond Identity”, *Theory and Society* Vol. 29, No. 1, 1–47.
- Dundes, Alan. 1993. *Folklore Matters*. University of Tennessee Press.
- Đurić, Jelena. 2010. „Paradoksi identiteta“. *Filozofija i društvo* Vol. 21, No. 2, 275–292.

- Foote, Nelson N. 1951. "Identification as the Basis for a Theory of Motivation". *American Sociological Review* Vol. 16, No. 1, 14–21.
- Gleason, Philip. 1983. "Identifying Identity: A Semantic History". *The Journal of American History* Vol. 69, No. 4, 910–931.
- Golubović, Zagorka. 1999. *Ja i Drugi. Antropološka istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*. Beograd: Republika, poglavlje: Identitet kao problem, <http://www.yuorpe.com/zines/republika/arhiva/99/jaidrugi/>
- Gofman, Erving. 2000. *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*. Beograd: Geopoetika.
- Halpern, Ketrin i Ruano-Borbalan, Žan-Klod. 2009. *Identitet(i): pojedinac, grupa, društvo*. Beograd: Clio.
- Klapp, Orrin E. 1962. *Heroes, Villains and Fools: The Changing American Character*. Prentice-Hall: Englewood Cliffs.
- Koković, Dragan i Žolt, Lazar. 2004. „Društvena tranzicija i promene u sistemu vrednosti: primer Vojvodine“. *Sociološki pregled* Vol. XXXVIII, No. 1–2, 249–265.
- Kovačević, Ivan. 2006. „Tranziciona legenda o dobitnicima“. *Etnoantropološki problemi* god. 1, sv. 2, (n.s), 11–26.
- Lazić, Mladen. 1996. „Delatni potencijal društvenih grupa“. *Sociologija* Vol. XXXVIII, No. 2, 259–288.
- Lazić, Mladen i Cvejić, Slobodan. 2004. „Promene društvene strukture u Srbiji: slučaj blokiranе post-socijalističke transformacije“. U: *Društvena transformacija i strategije društvenih grupa: svakodnevnica Srbije na početku trećeg milenijuma* prir. Anđelka Milić, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, 39–70.
- Lazić, Mladen i Cvejić, Slobodan. 2006. "Changes in the Recruitment Patterns of the Economic and Political Elites in Serbia". *Sociologija* Vol. XLVIII, No. 2, 97–112.
- Lazić, Mladen i Cvejić, Slobodan. 2008. „Postsocijalistička transformacija i fragmentacija radničke klase: slučaj Srbije i Hrvatske“. In: *Društvo rizika, promene, nejednakosti i socijalni problemi u današnjoj Srbiji*, eds. Sreten Vujić, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta: 107–133.
- Mark, Edmond. 2009. „Identitetska izgradnja pojedinca“. In: *Identitet(i): pojedinac, grupa, društvo*, eds. Ketrin Halpern i Žan-Klod Ruano-Borbalan, Beograd: Clio, 41–50.
- Martino, Delfina. 2009. „JA u socijalnoj psihologiji“. In: *Identitet(i): pojedinac, grupa, društvo*, eds. Ketrin Halpern i Žan-Klod Ruano-Borbalan, Beograd: Clio, 51–60.

- Mead, George Herbert. 2003. *Um, osoba i društvo: sa stajališta socijalnog bihevorista*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Prelić, Mladena. 2008. *(N)i ovde, (n)i tamo: etnički identitet Srba u Mađarskoj na kraju XX veka*. Beograd: Etnografski institut SANU, Akademska izdanja.
- Trifunović, Vesna. 2009. „Konceptualizacija gubitnika i dobitnika tranzicije u popularnoj kulturi“. *Etnoantropološki problemi* Vol. 4, No. 1, 107–121.